

ПЛЕНУМ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

від 24 жовтня 2008 року N 12

Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку

З метою однакового та правильного застосування [Цивільного процесуального кодексу України](#) (далі - ЦПК) при розгляді справ в апеляційному порядку Пленум Верховного Суду України **постановляє** дати судам такі роз'яснення:

1. За змістом [частини третьої статті 14](#), [статті 292 ЦПК](#) право на апеляційне оскарження судових рішень мають сторони та інші особи, які беруть участь у справі.

Право на апеляційне оскарження мають також особи, які не брали участі у справі, за умови, що суд вирішив питання про їх права та обов'язки. У цьому разі зазначені особи відповідно до [частини дев'ятої статті 6 ЦПК](#) мають право отримувати в суді, який ухвалив рішення, усну або письмову інформацію про результати розгляду відповідної справи, знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії документів, долучених до справи, одержувати копії рішень і ухвал, а при розгляді справи в апеляційній інстанції - набувають права осіб, які беруть участь у справі, зокрема, брати участь у розгляді справи, заявляти клопотання, знайомитися з матеріалами справи, подавати докази тощо. Особи та органи, які брали участь у справі, відповідно до [статей 27, 292 ЦПК](#) мають право на апеляційне оскарження судових рішень, тому представнику сторони чи третьої особи або заявника не може бути відмовлено в прийнятті апеляційної скарги, поданої від імені особи, яку він представляє, з підстав недолучення до апеляційної скарги документа про його повноваження, якщо в повноваженнях, за якими він брав участь у справі, не було застережено про відсутність у нього права на апеляційне оскарження.

Органи та особи, які за законом мають право захищати права, свободи та інтереси інших осіб або державні чи суспільні інтереси ([частина друга статті 3](#), [статті 45, 46 ЦПК](#)), але не брали участі в справі, мають право на апеляційне оскарження судових рішень, якщо таке право передбачено законом. Так, згідно зі [статтею 37 Закону України від 5 листопада 1991 р. N 1789-XII "Про прокуратуру"](#) право апеляційного оскарження мають прокурор і заступник прокурора в межах їх компетенції, незалежно від їх участі в розгляді справи в суді першої інстанції, а помічники прокурора, прокурори управлінь і відділів - тільки у справах, у розгляді яких вони брали участь. Згідно з [пунктом 10 статті 13 Закону України від 23 грудня 1997 р. N 776/97-ВР "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини"](#) передбачено право Уповноваженого на апеляційне оскарження судових рішень, ухвалених у справі за його зверненням.

2. Відповідно до положень [статті 37 ЦПК](#) у разі смерті фізичної особи, припинення юридичної особи, зміни кредитора чи боржника в зобов'язанні, а також в інших випадках зміни особи у відносинах, щодо яких виник спір, якщо правонаступництво допускається,

воно може мати місце на будь-якій стадії цивільного процесу, у тому числі на стадії апеляційного оскарження судового рішення. Усі дії, вчинені в цивільному процесі до вступу правонаступника, обов'язкові для нього так само, як вони були обов'язкові для особи, яку він замінив. Тому право апеляційного оскарження судових рішень у межах установлених [статтею 294 ЦПК](#) строків належить і її правонаступнику.

У зазначених випадках на стадії апеляційного провадження питання про процесуальне правонаступництво вирішує суд апеляційної інстанції.

3. Судам необхідно враховувати, що на стадії апеляційного провадження вирішення питання про прийняття апеляційної скарги до розгляду, залишення такої скарги без руху та визнання її неподаною, повернення скарги, поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження, залишення без розгляду, прийняття заяви про відкликання скарги чи відмови від неї, незалежно від того, до суду якої інстанції вони подані, належить до повноважень апеляційного суду. Суд першої інстанції виконує лише функції з прийняття заяви про апеляційне оскарження і (або) апеляційної скарги та їх надіслання разом зі справою до апеляційного суду у визначений [частиною другою статті 296 ЦПК](#) строк. У разі подання заяви про апеляційне оскарження та неподання у визначений законом строк апеляційної скарги на судові рішення справа до апеляційного суду не направляється і рішення вважається таким, що набрало законної сили ([стаття 223 ЦПК](#)).

Апеляційні скарги, які надійшли безпосередньо до апеляційного суду, надсилаються до суду, який ухвалив судові рішення, для виконання вимог, передбачених [статтею 296 ЦПК](#). У разі подання в такому випадку скарги у встановлені законом строки ця обставина може бути підставою для поновлення пропущеного строку.

4. Рішення суду першої інстанції, у тому числі додаткові, заочні, можуть бути оскаржені в апеляційному порядку як у цілому, так і в частині, а також щодо обставин (фактів), встановлених судом (незалежно від того, чи вплинули висновки суду про ці обставини (факти) на вирішення справи по суті), або резолютивної частини з питань розподілу судових витрат між сторонами, порядку та способу виконання рішення тощо.

Відповідно до [статей 231, 232 ЦПК](#) оскарження заочного рішення відповідачем в апеляційному порядку може мати місце лише в разі залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення та в разі ухвалення повторного заочного рішення. В іншому випадку апеляційний суд відмовляє в прийнятті апеляційної скарги на заочне рішення.

Вирішуючи питання про можливість апеляційного оскарження в загальному порядку рішення, яке визначене судом як заочне, судам необхідно враховувати, що відповідно до частини п'ятої [статті 124 Конституції України](#) судові рішення є чинними та обов'язковими до виконання на всій території України, доки вони не скасовані в апеляційному чи касаційному порядку або не переглянуті компетентним судом в іншому порядку, визначеному процесуальним законом. Тому особи, які оскаржують таке рішення, мають враховувати, що рішення, яке визначене судом як заочне, повинне оскаржуватися в порядку, встановленому для оскарження заочних рішень.

У разі подання відповідачем до місцевого суду заяви про перегляд заочного рішення з клопотанням про поновлення строку на подання заяви про перегляд, у той час як відповідне рішення оскаржене позивачем в апеляційному порядку й апеляційна скарга прийнята до розгляду, апеляційне провадження не може бути проведене до розгляду місцевим судом цієї заяви. У такому випадку справа повертається до місцевого суду.

Окремо від рішення суду в апеляційному порядку можуть бути оскаржені ухвали суду першої інстанції, зазначені в [статті 293 ЦПК](#) відповідно до буквального змісту кожного із

пунктів. Зокрема, підлягає оскарженню ухвала про забезпечення позову, а не про відмову в забезпеченні; про відмову поновити пропущений процесуальний строк, а не про його поновлення; про визнання мирової угоди, а не про відмову в її визнанні тощо. Також можуть бути оскаржені ухвали, зазначені у [частині четвертій статті 135](#), [статтях 211](#) та [397 ЦПК](#), та ухвали про визнання заяви про перегляд заочного рішення неподаною та повернення її заявникові. Заперечення на ухвали, що не підлягають оскарженню окремо від рішення суду, включаються до апеляційної скарги на рішення суду.

Ухвала суду першої інстанції, якою вирішено питання, що не підлягало розгляду в порядку цивільного судочинства (перегляд за нововиявленими обставинами судових рішень, який підлягав проведенню в порядку господарського чи адміністративного судочинства або за відсутності для цього передбачених законом підстав тощо), може бути оскаржена в апеляційному порядку відповідно до положень [частини першої статті 293 ЦПК](#).

Не можуть бути об'єктом апеляційного оскарження судові рішення, якщо вони судом не ухвалювались.

5. Передбачені [статтею 294 ЦПК](#) строки на апеляційне оскарження рішення чи ухвали суду першої інстанції необхідно обчислювати з урахуванням визначеного [статтею 69 ЦПК](#) правила про початок перебігу процесуальних строків - з наступного дня після відповідної календарної дати та з дотриманням вимог [частин третьої](#), [шостої статті 70 ЦПК](#). Для ухвал, які постановляються не в судовому засіданні, зазначені строки обчислюються з дня їх постановлення.

Правила [статті 294 ЦПК](#) про те, що заява про апеляційне оскарження рішення суду може бути подана протягом десяти днів з дня проголошення рішення, а апеляційна скарга на рішення - протягом двадцяти днів після подання цієї заяви, заява про оскарження ухвали суду першої інстанції може бути подана протягом п'яти днів з дня проголошення ухвали, а апеляційна скарга на ухвалу - протягом десяти днів після подання заяви, поширюються також на випадки, коли відповідно до [статті 218 ЦПК](#) суд проголосив лише вступну та резолютивну частини рішення або коли справу розглянуто за відсутності в судовому засіданні особи, яка брала участь у справі та оскаржує судові рішення. Проте в разі, якщо недотримання строків апеляційного оскарження було зумовлене діями (бездіяльністю) суду першої інстанції, зокрема, особа не була належним чином повідомлена про час і місце судового засідання або їй не надіслана протягом п'яти днів з дня проголошення рішення його копія, як це вимагається у [частині третій статті 222 ЦПК](#), то ці обставини можуть бути підставою для поновлення строку на апеляційне оскарження за заявою особи, яка оскаржує судові рішення.

Відповідно до [частини четвертої статті 295 ЦПК](#) подання заяви про апеляційне оскарження не потрібне, якщо апеляційна скарга подана у строк, встановлений для її подання, з дня проголошення судового рішення.

До закінчення строку, встановленого для апеляційного оскарження судового рішення, справа не може бути витребувана із суду, що її розглянув.

6. Заява про апеляційне оскарження та (або) апеляційна скарга, подані після закінчення встановлених строків, без наявності в них клопотання або в окремій заяві про поновлення цього строку, ухвалою судді-доповідача апеляційного суду залишаються без розгляду, справа повертається до суду першої інстанції. В ухвалі може бути зазначено, що заявник не позбавляється можливості звернутися із заявою про поновлення строку оскарження. Така ухвала може бути оскаржена в касаційному порядку ([частина третя статті 297 ЦПК](#)).

На звернення особи, яка має право на апеляційне оскарження судового рішення, з клопотанням про поновлення строку на апеляційне оскарження певного строку не встановлено. Таке клопотання відповідно до [статті 296 ЦПК](#) подається разом з апеляційною скаргою через суд першої інстанції. У ньому мають бути зазначені причини пропуску строку на апеляційне оскарження та докази, що підтверджують наявність поважних причин його пропуску. Наявність ухвали про залишення апеляційної скарги без розгляду з підстав пропуску строку на оскарження за відсутності клопотання про поновлення строку не перешкоджає розгляду згодом поданої заяви про поновлення пропущеного строку.

Заява розглядається апеляційним судом у судовому засіданні з повідомленням осіб, які беруть участь у справі, однак їх присутність не є обов'язковою ([частина друга статті 73 ЦПК](#)). Розгляд заяви повинен передувати вирішенню питання про прийняття апеляційної скарги до розгляду й не може збігатися із часом проведення підготовчих дій, визначених [статтею 301 ЦПК](#), та апеляційним розглядом справи.

За наслідками розгляду заяви постановляється ухвала: або про поновлення строку на апеляційне оскарження в разі пропуску його з поважних причин, яка оскарженню не підлягає, або за відсутності таких причин - про відмову в поновленні строку на апеляційне оскарження судового рішення та апеляційної скарги, яка може бути оскаржена в касаційному порядку.

Якщо ж при розгляді справи в апеляційній інстанції буде встановлено, що заява про апеляційне оскарження чи апеляційна скарга подана без дотримання встановлених строків і не містить у собі клопотання про поновлення пропущеного строку, а під час розгляду справи таке клопотання не заявлене, апеляційний суд ухвалою залишає апеляційну скаргу без розгляду.

У випадку подання до суду першої інстанції одночасно апеляційної скарги із заявою про поновлення строку на апеляційне оскарження на рішення суду та заяви про перегляд рішення суду у зв'язку з нововиявленими обставинами суд першої інстанції направляє справу до суду апеляційної інстанції для вирішення питання про поновлення строку, прийняття та вирішення апеляційної скарги, оскільки перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами можливий щодо судових рішень, які набрали законної сили.

7. Для вирішення питання про прийняття апеляційної скарги до розгляду справа після її реєстрації передається судді-доповідачу з обов'язковим дотриманням порядку черговості ([частина перша статті 297 ЦПК](#)). Із цією метою суддя-доповідач відповідно до [статей 292 - 295 ЦПК](#) повинен перевірити: 1) чи передбачена законом можливість апеляційного оскарження ухвали; 2) наявність в особи, яка подає скаргу, права на апеляційне оскарження судового рішення; 3) чи дотримано строк на подання апеляційної скарги; 4) відповідність апеляційної скарги формі та змісту, встановлених законом, і переліку додатків до неї; 5) чи сплачено в належному розмірі та у визначеному порядку судовий збір й витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи.

Якщо апеляційна скарга за формою та змістом не відповідає вимогам, встановленим [статтею 295 ЦПК](#), перелік яких є вичерпним (зокрема, якщо в ній не зазначено, у чому саме полягає незаконність і (або) необґрунтованість рішення або ухвали суду, чи порушувалось у суді першої інстанції питання про встановлення обставин, витребування та дослідження доказів, які в апеляційній скарзі визначено як нові, з яких причин ці питання не порушувались у суді першої інстанції, підстави дослідження судом апеляційної інстанції доказів, які досліджувалися судом першої інстанції, причини неподання нових доказів до суду першої інстанції тощо), суддя-доповідач відповідно до [частини другої статті 297 ЦПК](#) застосовує положення [статті 121 ЦПК](#) та ухвалою залишає апеляційну скаргу без руху.

В ухвалі суду необхідно вказати підстави для залишення апеляційної скарги без руху та визначити строк для усунення недоліків з урахуванням реальної можливості отримання заявником копії ухвали та виправлення вказаних недоліків (зокрема, підписання скарги, подання довіреності, оригіналів документів про сплату судового збору й оплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи, завірених копій судових рішень тощо). В ухвалі може бути зазначено про наслідки невиконання вимог щодо усунення недоліків ([частина друга статті 121 ЦПК](#)). У разі невиконання вимог закону, визначених в ухвалі про залишення скарги без руху, суддя-доповідач постановляє ухвалу про визнання апеляційної скарги неподаною та її повернення.

У разі виявлення при судовому розгляді справи неповної сплати суми судового збору чи витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи стягнення недоплачених сум проводиться з відповідної особи при ухваленні судового рішення.

8. При поданні апеляційної скарги особою, яка не має передбаченого [статтею 292 ЦПК](#) права на апеляційне оскарження, у тому числі особою, яка не брала участі у справі, про права та обов'язки якої суд першої інстанції питання не вирішував, подання скарги на ухвалу суду, що не підлягає апеляційному оскарженню, суддя-доповідач відповідно до цієї норми та [частини третьої статті 297 ЦПК](#) постановляє ухвалу про відмову в прийнятті апеляційної скарги. Якщо зазначені обставини будуть встановлені після прийняття апеляційної скарги до розгляду, апеляційний суд постановляє ухвалу про закриття апеляційного провадження у справі за такою скаргою.

У разі виявлення при прийнятті апеляційної скарги обставин, передбачених [пунктами 1 - 4 частини третьої статті 121 ЦПК](#), суддя-доповідач повертає апеляційну скаргу, а при виявленні їх під час розгляду справи суд залишає апеляційну скаргу без розгляду.

Зазначені ухвали можуть бути оскаржені в касаційному порядку.

9. При вирішенні питання про повернення до суду першої інстанції справи, яка надійшла разом з апеляційною скаргою, для усунення недоліків у її оформленні апеляційні суди повинні враховувати, що перелік недоліків у оформленні справи, про які йдеться в [частині четвертій статті 297 ЦПК](#) як про підставу для повернення справи до суду першої інстанції з метою їх усунення, не є вичерпним.

Суддя-доповідач своєю ухвалою може повернути справу до суду першої інстанції для усунення таких недоліків: 1) справа неналежно оформлена, зокрема відсутні підписи у протоколі чи журналі судового засідання; судові рішення чи протокол судового засідання є нечитабельні; у справі відсутній протокол судового засідання, журнал судового засідання чи технічний запис, справа не підшита, сторінки не пронумеровані, опис документів у справі належним чином не оформлено тощо; 2) не розглянуто зауваження щодо правильності та повноти фіксування судового процесу технічними засобами або письмові зауваження щодо повноти чи правильності протоколу судового засідання; 3) не вирішено питання про ухвалення додаткового рішення тощо.

В ухвалі повинно бути зазначено строк для усунення недоліків з урахуванням необхідного для цього часу.

Слід повернути справу до суду першої інстанції і в разі надходження від особи, яка бере участь у справі, заяви про виправлення описок, арифметичних помилок у судовому рішенні або про роз'яснення рішення.

10. Відповідно до [статті 299 ЦПК](#) приєднатися до поданої апеляційної скарги можуть особи, які брали участь у справі на стороні особи, яка подала скаргу, а також особи, які не брали

участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки і їх вимоги не є іншими. Заяви про приєднання до апеляційної скарги можуть бути подані лише до початку розгляду справи в апеляційному суді (до постановлення ухвали про призначення справи до розгляду - [стаття 302 ЦПК](#)).

У разі якщо в заяві про приєднання до апеляційної скарги, поданої до початку апеляційного розгляду справи, фактично містяться інші вимоги або заявлені інші мотиви, ніж ті, що зазначені в апеляційній скарзі, то така заява вважається окремою апеляційною скаргою зі всіма наслідками, які з цього випливають, а саме: вона залишається без руху для усунення її недоліків як апеляційної скарги відповідно до вимог [статті 295 ЦПК](#) і для сплати судових витрат. У заяві про приєднання до апеляційної скарги можуть міститися лише додаткові обґрунтування, уточнення вже поданої апеляційної скарги, у тому числі як питання факту, так і питання права.

11. Право на доповнення чи зміну апеляційної скарги може бути реалізовано лише протягом строку на її апеляційне оскарження. [Стаття 300 ЦПК](#) не надає апеляційному суду права вирішувати питання про поновлення пропущеного строку на внесення змін чи доповнень до апеляційної скарги, тому відповідні заяви, подані після визначеного законом строку, не повинні прийматися до розгляду, а повертаються заявникові ухвалою судді-доповідача.

12. Відкликати апеляційну скаргу можна до початку розгляду справи в апеляційному суді (до постановлення ухвали про призначення справи до розгляду - [стаття 302 ЦПК](#)), перевірка обґрунтованості відповідної заяви не вимагається. У цьому разі суддя-доповідач постановляє ухвалу про повернення апеляційної скарги ([частини друга та третя статті 300 ЦПК](#)).

Відмовитися від апеляційної скарги особа, яка її подала, має право протягом усього часу розгляду справи, і це питання вирішується апеляційним судом у судовому засіданні ([частина четверта статті 300 ЦПК](#)).

Прийняття відмови від апеляційної скарги не пов'язується з обов'язком апеляційного суду перевіряти, чи у зв'язку з такою відмовою не порушуються права будь-яких осіб, оскільки право особи на відмову від апеляційної скарги не обмежене. При цьому апеляційний суд відповідно до [частини четвертої статті 10 ЦПК](#) має роз'яснити передбачені [частиною четвертою статті 300 ЦПК](#) наслідки прийняття відмови від скарги. Заява про відкликання скарги, яка надійшла після початку розгляду справи, не може бути підставою для закриття апеляційного провадження, якщо особа не подала заяви про відмову від скарги.

Прийнявши відмову від апеляційної скарги, суд закриває апеляційне провадження за цією скаргою, а за наявності інших апеляційних скарг - продовжує апеляційне провадження за цими скаргами (скаргою).

У разі подання апеляційних скарг на судові рішення кількома особами, які беруть участь у справі, постановляється одна ухвала про прийняття апеляційних скарг до розгляду, а за результатами їх розгляду ухвалюється одне рішення чи постановляється одна ухвала.

Якщо під час розгляду справи за апеляційною скаргою однієї з осіб, яка бере участь у справі, іншою особою, яка має право на апеляційне оскарження, заявлено клопотання про поновлення строку на апеляційне оскарження разом з апеляційною скаргою, апеляційний суд відкладає розгляд справи для вирішення питання про поновлення пропущеного строку та розгляду всіх апеляційних скарг в одному провадженні.

Як при відкликанні апеляційної скарги, так і при відмові від апеляційної скарги втрачається можливість розгляду заяви про приєднання до апеляційної скарги, оскільки така заява без апеляційної скарги не має свого самостійного значення, при її поданні не було оплачено

судовий збір та витрати на інформаційно-технічне забезпечення апеляційного розгляду справи. У разі відмови від апеляційної скарги особи, яка її подала, апеляційне провадження закривається. Проте зазначені особи не позбавлені права в загальному порядку подати апеляційну скаргу з клопотанням про поновлення строку на апеляційне оскарження.

13. Перелік підготовчих дій, визначений [статтею 301 ЦПК](#), не є вичерпним. Залежно від обставин справи, доводів апеляційної скарги можуть бути вчинені й інші дії, пов'язані із забезпеченням апеляційного розгляду справи. Підготовчі дії повинні бути вчинені суддею-доповідачем у справі протягом установленого строку. Колегія суддів при вирішенні питання про призначення справи до розгляду має право відкласти цю дію та визначити й провести додаткові підготовчі дії відповідно до [частини першої статті 302 ЦПК](#).

При цьому згідно з [частиною другою статті 301 ЦПК](#) визначені [пунктами 6 - 8 частини першої цієї статті](#) підготовчі дії здійснюються з дотриманням правил, установлених [главою 3 "Проведення у справі до судового розгляду"](#) розділу III ЦПК без попереднього судового засідання.

14. Відповідно до [статті 303 ЦПК](#) апеляційний суд при перевірці законності й обґрунтованості рішення суду першої інстанції не має права виходити як за межі доводів апеляційної скарги, так і за межі вимог, заявлених у суді першої інстанції, крім випадків, передбачених частинами третьою та четвертою цієї статті.

За змістом [пункту 6 частини третьої статті 295](#), [частини другої статті 303](#) та [пункту 1 частини першої статті 309 ЦПК](#) апеляційний суд може встановлювати нові обставини, якщо їх наявність підтверджується новими доказами, що мають значення для справи (з урахуванням положень про належність і допустимість доказів), які особа не мала можливості подати до суду першої інстанції з поважних причин, доведених нею, або які неправомірно не були цим судом прийняті та досліджені, або доказами, які судом першої інстанції досліджувались із порушенням установленого порядку.

У разі надання для дослідження нових доказів, які з поважних причин не були подані до суду першої інстанції, інші особи, які беруть участь у справі, мають право висловити свою думку щодо цих доказів як у запереченні на апеляційну скаргу, так і в засіданні суду апеляційної інстанції.

Вирішуючи питання щодо дослідження доказів, які без поважних причин не подавалися до суду першої інстанції, апеляційний суд повинен врахувати як вимоги [частини третьої статті 27 ЦПК](#) щодо зобов'язання особи, яка бере участь у справі, добросовісно здійснювати свої права та виконувати процесуальні обов'язки, так і виключне значення цих доказів для правильного вирішення справи.

При цьому мають враховуватися вимоги [частини третьої статті 27 ЦПК](#) про те, що особи, які беруть участь у справі, зобов'язані добросовісно здійснювати свої права й виконувати процесуальні обов'язки.

Особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки, мають право подати до суду апеляційної інстанції всі наявні в них докази на підтвердження порушення їх прав.

Про прийняття та дослідження нових доказів, як і відмову в їх прийнятті, апеляційний суд зобов'язаний мотивувати свій висновок в ухвалі при обговоренні заявленого клопотання ([частина друга статті 208](#), [частина перша статті 212](#), [частина перша статті 304 ЦПК](#)).

Дослідження нових доказів провадиться, зокрема, у таких випадках: якщо докази існували на час розгляду справи судом першої інстанції, але особа, яка їх подає до апеляційного суду, з поважних причин не знала й не могла знати про їх існування; докази існували на час розгляду справи в суді першої інстанції і учасник процесу знав про них, однак з об'єктивних причин не міг подати їх до суду; додаткові докази, які витребовувалися раніше, з'явилися після ухвалення рішення судом першої інстанції; суд першої інстанції неправомірно виключив із судового розгляду подані учасником процесу докази, що могли мати значення для вирішення справи; суд першої інстанції необґрунтовано відмовив учаснику процесу в дослідженні доказів, що могли мати значення для вирішення справи (необґрунтовано відмовив у призначенні експертизи, витребуванні доказів, якщо їх подання до суду для нього становило певні труднощі тощо); наявні інші поважні причини для їх неподання до суду першої інстанції у випадку відсутності умислу чи недбалості особи, яка їх подає, або вони не досліджені судом унаслідок інших процесуальних порушень.

15. Суд апеляційної інстанції при перевірці законності й обґрунтованості рішення суду першої інстанції може вийти за межі доводів апеляційної скарги згідно з [частинами третьою та четвертою статті 303 ЦПК](#) лише в разі, якщо буде встановлено неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення. За цих умов апеляційний суд перевіряє справу в повному обсязі й зобов'язаний мотивувати в рішенні вихід за межі доводів апеляційної скарги, проведення перевірки справи в повному обсязі.

Не є виходом за межі доводів апеляційної скарги, якщо особа, яка подала скаргу, заявляє вимогу про скасування судового рішення з направленням справи на новий розгляд, а суд апеляційної інстанції ухвалює нове рішення або змінює рішення чи навпаки, оскільки в цьому разі суд використовує надані йому законом повноваження ([стаття 307 ЦПК](#)).

У разі якщо апеляційна скарга подана на рішення щодо частини вирішених вимог, суд апеляційної інстанції відповідно до принципу диспозитивності не має права робити висновків щодо неоскарженої частини ні в мотивувальній, ні в резолютивній частині судового рішення, а в описовій частині повинен зазначити, в якій частині вимог судового рішення не оскаржується.

16. Відповідно до [статті 304 ЦПК](#) суд апеляційної інстанції при розгляді справи керується правилами розгляду справи судом першої інстанції, з винятками й доповненнями, встановленими [главою 1 "Апеляційне провадження" розділу V ЦПК](#). У зв'язку з цим, зокрема, в апеляційній інстанції не застосовуються правила про пред'явлення зустрічного позову ([стаття 123 ЦПК](#)), про прийняття позову третьої особи із самостійними вимогами ([стаття 125 ЦПК](#)), про об'єднання і роз'єднання позовів ([стаття 126 ЦПК](#)), про недопустимість розгляду справи за відсутності позивача, від якого не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності ([частина третя статті 169 ЦПК](#)), оскільки згідно з [частиною другою статті 305 ЦПК](#) неявка осіб, які беруть участь у справі, належним чином повідомлених про час і місце розгляду справи, не перешкоджає розгляду справи апеляційним судом.

17. Перевіряючи законність і обґрунтованість оскаржуваного судового рішення суд апеляційної інстанції повинен з'ясувати: чи враховані судом першої інстанції при ухваленні рішення всі факти, що входять до предмета доказування; чи підтверджені обставини (факти), якими мотивовано рішення, належними й допустимими доказами та чи доведені вони; чи відповідають висновки суду встановленим фактам; чи дотримано та чи правильно застосовані норми матеріального й процесуального права. При перегляді судових рішень необхідно виходити з повноважень суду апеляційної інстанції, визначених [статтею 307 ЦПК](#), і відповідних їм підстав щодо перегляду судових рішень в апеляційному порядку, передбачених [статтями 308 - 311 ЦПК](#). При цьому апеляційний суд керується [статтею 307](#)

ЦПК (відповідним пунктом) та нормою ЦПК, що визначає підстави перегляду судового рішення в такому разі, і відповідно до неї та наданих суду апеляційної інстанції повноважень формулює резолютивну частину своєї ухвали чи рішення.

18. Визнавши, що суд першої інстанції ухвалив рішення з дотриманням норм матеріального та процесуального права, а наведені в апеляційній скарзі недоліки у розгляді справи не вплинули на суть ухваленого рішення, апеляційний суд згідно зі [статтею 308 ЦПК](#) ухвалою відхиляє апеляційну скаргу та залишає рішення без змін і обов'язково наводить у ній мотиви, з яких доводи апеляційної скарги відхиляються. Водночас апеляційним судам необхідно враховувати, що законне, обґрунтоване та правильне по суті й справедливе рішення суду не може бути скасоване з одних лише формальних міркувань. Зокрема, до таких недоліків, які не призводять до порушення основних принципів цивільного процесуального законодавства та охоронюваних законом прав та інтересів осіб, які беруть участь у справі, і не впливають на суть ухваленого рішення належать: сплата судового збору, здійснена після відкриття провадження у справі; відсутність підпису в позовній заяві, якщо позивач брав участь у судовому засіданні й підтримав позовні вимоги; відсутність підпису секретаря судового засідання в журналі судового засідання; залишення без розгляду заяви про відвід, якщо підстави для відводу були відсутні. Таким же недоліком може бути визнана сама по собі відсутність технічного запису при безспірності доказів, якими обґрунтовано рішення.

19. За наявності підстав, передбачених [статтею 309 ЦПК](#), апеляційний суд скасовує рішення суду першої інстанції та ухвалює нове рішення або змінює його й не має права передавати із цих підстав справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Зазначеними підставами є: неповне з'ясування обставин, що мають значення для справи; недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд вважає встановленими; невідповідність висновків суду обставинам справи, порушення або неправильне застосування норм матеріального або процесуального права.

При цьому судам необхідно виходити з того, що:

- неповним з'ясуванням судом обставин, що мають значення для справи, слід вважати неправильне визначення предмета доказування чи не з'ясування обставин, якими обґрунтовувалися вимоги та заперечення, або інших фактичних даних (пропущення строку позовної давності тощо), неправильну кваліфікацію правовідносин сторін, які впливають із встановлених обставин тощо;

- недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд вважав встановленими, має місце у випадках зазначення у судовому рішенні певних обставин (фактів), які не підтверджені доказами, їх недостатність, недостовірність та (або) суперечливість, відсутність мотивів прийняття чи неприйняття доказів тощо;

- невідповідність висновків суду обставинам справи вважається у тому разі, якщо останні встановлені судом повно та правильно, проте висновки з установлених обставин зроблено неправильно.

- порушення або неправильне застосування матеріального чи процесуального права має місце у разі застосування закону, який не поширюється на ці правовідносини, або не застосовано закон, який підлягав застосуванню, унаслідок неправильної юридичної кваліфікації правовідносин або неправильного витлумаченого закону, який хоч і підлягав застосуванню, проте його зміст і сутність сприйнято неправильно через розширене чи обмежене тлумачення.

Порушення або неправильне застосування норм процесуального права можуть бути підставою для скасування чи зміни рішення, якщо таке порушення призвело до неправильного вирішення справи. Зокрема, порушення вимог [статті 59 ЦПК](#) щодо допустимості засобів доказування, необгрунтована відмова суду в задоволенні клопотання осіб, які беруть участь у справі, у дослідженні доказів ([стаття 60 ЦПК](#)), порушення вимог [статті 215 ЦПК](#) щодо змісту рішення суду тощо.

Посилання в апеляційній скарзі на недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд першої інстанції вважав установленими, чи на невідповідність висновків суду обставинам справи підлягає перевірці апеляційним судом шляхом дослідження доказів, яким, на думку особи, що подала апеляційну скаргу, суд першої інстанції не дав оцінки або дав неправильну оцінку.

У разі скасування рішення суду у зв'язку з порушенням норм процесуального права ([частина третя статті 309 ЦПК](#)) апеляційний суд повинен зазначити причинний зв'язок між порушенням норми процесуального права та прийняттям неправильного рішення.

Апеляційний суд ухвалює рішення про зміну рішення суду першої інстанції у випадку, якщо помилки у неправильно прийнятому рішенні можливо усунути без його скасування, не змінюючи суть рішення, і вони стосуються окремих його частин, зокрема у разі виправлення помилок суду першої інстанції щодо розміру суми, що підлягає стягненню, розподілу судових витрат тощо. Якщо помилки у такому рішенні стосуються фактичної сторони справи чи правового обґрунтування рішення, то їх усунення необхідно вважати також зміною рішення, тому апеляційний суд не повинен усувати такі помилки ухвалою із зазначенням про залишення рішення без змін з його уточненням чи доповненням.

У разі ухвалення нового рішення або зміни рішення суд апеляційної інстанції в мотивувальній частині рішення дає оцінку доказам, що наявні в матеріалах справи, а також новим доказам, якщо вони досліджувалися, в їх сукупності за правилами, встановленими [статтею 212 ЦПК](#).

20. Виходячи з повноважень суду апеляційної інстанції, визначених [пунктом 5 частини першої статті 307 ЦПК](#), апеляційний суд може скасувати рішення суду першої інстанції з передачею справи на новий розгляд лише з підстав, вичерпно визначених у [статті 311 ЦПК](#) (вона розширеному тлумаченню не підлягає), за наявності яких рішення суду скасовується незалежно від правильності висновків суду та незалежно від того, чи посилаються учасники процесу на такі порушення ([стаття 303 ЦПК](#)). Зазначеними підставами можуть бути тільки такі: розгляд справи неповноважним суддею або складом суду; ухвалення судового рішення чи підписання його не тим суддею, який розглядав справу; розгляд справи за відсутності будь-кого з осіб, які беруть участь у справі, належним чином не повідомлених про час і місце судового засідання; вирішення судом питання про права та обов'язки осіб, які не брали участі у справі; розгляд судом не всіх вимог і цей недолік не був та не міг бути усунений ухваленням додаткового рішення відповідно до [статті 220 ЦПК](#); розгляд справи з порушенням правил виключної підсудності.

Не може бути підставою для застосування [пункту 3 частини першої статті 311 ЦПК](#) розгляд справи за відсутності особи, належним чином не повідомленої про час і місце судового засідання, яка не оскаржує рішення суду.

У разі скасування рішення суду першої інстанції з направленням справи на новий розгляд в ухвалі апеляційного суду обов'язково має бути зазначено, які порушення закону були допущені судом першої інстанції, чим це підтверджено.

Проте в цьому випадку апеляційний суд не має права викладати в ухвалі доводи, які б указували або прогнозували певні результати нового вирішення справи чи свідчили про перевагу одних доказів над іншими, оскільки вирішення питання про прийняття відповідного рішення й оцінка доказів належить до повноважень суду, який розглядатиме справу.

Висновки та мотиви, з яких скасовано рішення, є обов'язковими для суду першої інстанції при новому розгляді справи. Висновками та мотивами, з яких скасовано рішення, необхідно вважати положення мотивувальної та резолютивної частин ухвали суду апеляційної інстанції щодо наявності передбачених [статтею 311 ЦПК](#) підстав для скасування рішення суду першої інстанції і передачі справи на новий розгляд та їх кваліфікації процесуальним законодавством як таких.

Скасування рішення суду з направленням справи на новий розгляд з підстав, передбачених [пунктом 5 частини першої статті 311 ЦПК](#), можливе, якщо суд першої інстанції розглянув не всі вимоги, які перебувають у нерозривному зв'язку з вимогами, щодо яких ухвалено рішення, і цей недолік не був і не міг бути усунений ухваленням додаткового рішення.

В інших випадках нерозглянуті вимоги передаються на розгляд суду першої інстанції.

У разі якщо рішення суду скасовано на підставі [пункту шостого частини першої статті 311 ЦПК](#), апеляційний суд направляє справу на новий розгляд до суду, якому вона підсудна.

21. Апеляційний суд має право ухвалити додаткове рішення за заявою особи, яка бере участь у справі, або з власної ініціативи в разі, якщо він скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове рішення чи змінив його за наявності підстав, передбачених [статтею 220 ЦПК](#). Відповідно до [статті 219 ЦПК](#) апеляційний суд може виправити допущені у своєму рішенні описки чи арифметичні помилки, не змінюючи змісту рішення. Апеляційний суд відповідно до [статті 221 ЦПК](#) може роз'яснити своє рішення.

Питання про визначення порядку виконання рішення суду, розстрочку чи відстрочку виконання, вжиття заходів для забезпечення його виконання ([стаття 217 ЦПК](#)) розглядаються апеляційним судом, якщо ці питання вирішуються одночасно з ухваленням нового рішення чи зміною рішення. В інших випадках ці питання вирішуються судом першої інстанції.

22. Виходячи з положень [статті 320 ЦПК](#), апеляційні суди постановляють окремі ухвали та направляють їх відповідним особам і органам для вжиття ними необхідних заходів у порядку, встановленому [статтею 211 ЦПК](#), як щодо виявлених при розгляді справи причин та умов, що сприяли порушенню закону, так і щодо порушення норм права та помилок, зокрема тяганини, інших недоліків під час розгляду справи, допущених судом першої інстанції, що не фіксуються в судовому рішенні апеляційного суду.

Окремі ухвали про допущені судом першої інстанції порушення норм права і помилки направляються для їх усунення та з метою запобігання їх виникненню (залежно від характеру та кількості) до суду першої інстанції чи судді, які розглядали справу, або до відповідної кваліфікаційної комісії суддів.

Окрема ухвала апеляційного суду може бути оскаржена в касаційному порядку особами, щодо яких вона постановлена.

23. Визнати такою, що втратила чинність, [постанову Пленуму Верховного Суду України від 11 жовтня 1985 р. N 8 "Про практику розгляду судами України цивільних справ у касаційному порядку"](#) (із змінами, внесеними згідно з [постановами Пленуму від 25 грудня 1992 р. N 13 та від 25 травня 1998 р. N 15](#)).

**Голова
Верховного Суду України**

**Секретар Пленуму
Верховного Суду України**

В. В. Онопенко

Ю. Л. Сенін

© ТОВ "Інформаційно-аналітичний центр "ЛІГА", 2013
© ТОВ "ЛІГА ЗАКОН", 2013

